

TEOLOGIJA POMIRENJA U SAKRAMENTALNOM ODRJEŠENJU

Ante Mateljan

Teološko razmišljanje o sakramentu pokore može biti mnogostruko, počevši od razmatranja misterija zla i grijeha, pa preko svetopisamske misli o pomirenju s Bogom, do povijesnog razvoja sakramenta pokore. Ovdje ne želimo potanje ulaziti u problematiku povijesnog razvoja sakramenta pokore i pomirenja, u pitanje ustanove ovog sakramenta od Krista i sve ono što je dogmatski definirano na Tridentskom saboru, niti u problematiku raznolikosti oblika liturgijskog slavlja ovog sakramenta. Želimo se pozabaviti teologijom pomirenja¹ u novozavjetnoj poruci spase-nja kako je nalazimo u formuli odrješenja obnovljenog *Reda pokore*, proglašenog od Pavla VI. 1973. godine.

Teološki promatrano, bit je sakramenta pokore sintetizirana u formuli odrješenja koja glasi:

*"Bog, milosrdni Otac, pomirio je sa sobom svijet smrću i uskrsnućem svojega Sina i izlio je Duha Svetoga za otpuštenje grijeha. Neka ti po služanju Crkve on udijeli oproštenje i mir. I ja te odrješujem od grijeha tvojih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga."*²

1. DIJALOŠKA STRUKTURA POMIRENJA

Struktura sakramentalnog znaka pokore jest dijaloške naravi, što je uočljivo već iz prvog pogleda u liturgijski oblik sakramentalnog slavlja. Sakramenat pokore, kao kršćanska stvarnost usmjerena pomirenju s Bogom, razumljiv je u dvostrukom kontekstu: objektivnom djelu Kristova otkupljenja i autentičnom dijalogu vjere u Crkvi, koja je usmjerena ostvarenju Božjega plana s čovjekom.

U slučaju kad je kršćanin *teško sagriješio*, prema praksi postapostolske Crkve, može se govoriti o *pomirenju*. Povijest crkvene pokore utemeljena je na razlici između svakodnevnog (lakog) i teškog grijeha, koji

¹ Usp. J. M. Millas, *Penitenza, Matrimonio, Unzione degli infermi* (Ad uso degli studenti), PUG, Roma 1988, str. 93-131. Iz bogate literature o sakramentu pokore i pomirenja možemo spomenuti: J. Jukuć, *Antropološki aspekti ispovjedi*, CuS XIII (1978), str. 309-316; W. Kasper, *Bit i oblici pokore*, Svesci 27 (1975), str. 21-28; N. M. Rošćić, *Obraćanje i pomirenje*, CuS XIII (1978), str. 292-308; A. Mayer, *Mir s Bogom preko pomirenja s Crkvom*, Služba Božja, XV (1975), str. 281-284; N. Bulat, *Sakramenat pokore (skripta)*, Split 1976; Ivan Pavao II, *Pomirenje i pokora*, KS, Zagreb 1985. J. Ramos-Redigor, *Il sacramento della penitenza*, LDC, Leumann (To) ²1971; G. Colombo, *I segni della fedeltà di Dio. La riconciliazione e l'unzione dei malati*, LDC, Leumann (To) 1986, str. 7-100; N. Conte, *La misericordia del Signore e' eterna* (Sir 137, 8c). *Il sacramento della penitenza e della conciliazione*, EDI Oftes, Messina 1990; Th. Schneider, *Segni della vicinanza di Dio. Compendio di teologia dei sacramenti*, Queriniana, Brescia, ³1989., str. 194-231. Problematiki sakramenta pokore posvećeni su i mnogi zbornici, kao *Concilium* 1/1971. i 2/1986, a kod nas i *Služba Božja* 4/1975. i *Bogoslovska Smotra* 1/1976.

² *Rimski obrednik: Red pokore*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975, str. 26.

je nespojiv s kršćanskim životom te zahtijeva posebnu akciju pomirenja. Njegov je učinak poremećaj odnosa s Bogom i Crkvom. Konkretna je posljedica isključenje iz punog zajedništva i sudjelovanja u slavlju euharistije. Pomirenje je, dakle, nužno u slučaju teškoga grijeha.

Temeljna je struktura pomirenja dijaloška. Sakrament susreta s Božjim oproštenjem započinje pozivom na obraćanje, a prvi mu je učinak osobno prepoznavanje vlastitog grijeha, po Kristovoj riječi: "Istina će vas osloboditi" (Iv 8,32). Prepoznati i priznati vlastiti grijeh prvi je korak k mijenjanju grešne situacije. Ipak, teško da ovo unutarnje razjašnjenje može doći samo od čovjekova razmišljanja. Uz unutarnje prosvjetljenje potrebno je i izvanjsko razjašnjenje. Prisjetimo se Davida i proroka Natana (2 Sam 12,1-15). Na početku se čini kao da David svoje čine (preljub, prevara, indirektno ubojstvo Urije Hetita) smatra normalnima, jer je on gospodar svojih podložnika. Natan je onaj koji će mu otkriti istinu. Davidovo obraćenje započinje priznanjem: "Sagriješio sam protiv Jahve." Tek potom Jahve mu oprašta. Osloboditeljska istina se otkriva u dijalogu. 2 Sam 12,1-15 očituje, čini nam se, jaku sličnost s ispovjedi u kojoj ispovjednik pomaže u otkrivanju istine, a nakon njenog prihvatanja u sakramentalnom činu aktualizira Božje oproštenje.

Može se reći da je ispovijed donekle slična terapijskom dijalogu, u kojem je spoznaja bolesti temelj liječenja i u kojem je neophodan dijalog liječnika i pacijenta za ozdravljenje. Ali, razlike su daleko veće. Na terapijskoj razini radi se o spoznaji pojedinačne, osobne i zajedničke povijesti (obitelj, odgoj, okolina i sl.), za koju je subjekt tek manjim dijelom (ako uopće) odgovoran. U ispovijedi se radi o spoznaji istine koja je okarakterizirana osobnom odgovornošću, tj. o *grijehu* kojega je čovjek sposoban učiniti u mnogovrsnim oblicima. Ova se istina ne da sasvim protumačiti polazeći od društvene ili psihološke uvjetovanosti pojedinca.

U ispovijedi je istina o konkretnom čovjeku posredovana po Crkvi. Po Crkvi, zapravo u slučaju sakramenta pomirenja po ispovjenikovoju riječi, tj. po odrješenu, očituje se posljednja i najautentičnija "riječ o čovjeku", koja je nedostupna bilo kakvom terapijskom pristupu. Radi se o sakramentalnoj i učinkovitoj istini po kojoj se nadilazi grijeh i krivnja – u ozračju kršćanske koncepcije pomirenja. To se može izraziti slijedećim riječima: u ispovijedi ispovjednik, na službenički način Crkve, otkriva pokorniku da kao grešnik nije ostavljen sam, već biva ponovno primljen u zajednicu, u "communio sanctorum". Sakramentat je pomirenja tako događaj oslobođenja po uprisutnjenju Kristovog pashalnog otajstva spasenja u činu Crkve. Djelo je to milosti koja prosvjetljuje i oslobađa od vlasti tame (usp. Iv 3,16-21; Ef 5,8-14).

Proces obraćenja ima u normalnim okolnostima *zajedničarsku dimenziju*. Ne može se biti kršćanin osim kroz ucijepljenost u zajednicu, koja pak ima posebnu zadaću kod pomirenja s Bogom. Zajednici je povjeren navještaj poziva na obraćenje, zagovor za grešnika i u njenom se krilu ostvaruje čin pomirenja.³ Prvi momenat zajedničarske dimenzije slavlja pomirenja jest navještaj riječi Božje. Ne samo u zajedničkoj pripravi na ispovijed, nego i kod pojedinačnog slavlja preporuča se započeti čitanjem riječi Božje.

³ Usp. *Red pokore*, Prethodne napomene, br. 4 i 5.

Ispovijed, kao nužni element sakramenta pokore, od Tridentskog je sabora shvaćena kao "ispovijed grijeha".⁴ Tu je upotrebljena ista riječ koja označava "ispovijest vjere" (confessio). Ispovijed grijeha, dakle, barem implicitno uključuje ispovijest vjere (Tertulijan je prvi upotrijebio izraz "confessio" da označi ispovijed grijeha). Samo po vjeri u Božje milosrđe ispovijed grijeha nalazi svoj smisao. Ipak, ispovijed grijeha je ispovijest jedne pokleknute, promašene, pale vjere. Stoga je pomirenje čin Božje milosti u kojem pojedinac ponovno kaže svoj integralni "da" vjeri, afirmirajući barem implicitno vjeru u Božju ljubav, u Krista raspetog i uskrslog, u Crkvu kao Tijelo Kristovo i sakrament pomirenja u čovjeka kao odgovorno i slobodno biće, itd. Bez ove osnove nije moguće razumjeti i slaviti sakrament pomirenja. U tom je smislu i ispovijed grijeha "ispovijest vjere".⁵

Sakramentalna je riječ odrješena učinkovita proklamacija Božjega oproštenja. U ime Crkve službenik sakramenta "zaokružuje" povijest grešnika otpuštajući mu grijeh. Povijest pokajnog grešnika tako završava u Božjem milosrđu.

2. TEMELJNE OZNAKE TEOLOGIJE POMIRENJA

Formula odrješena započinje riječima: "*Bog, milosrdni Otac, pomirio je sa sobom svijet smrću i uskrsnućem svojega Sina.*" Pretpostavka svake teologije pomirenja polazi od "otajstva pomirenja u povijesti spasenja". Između svih novozavjetnih autora jedino Pavao otkupiteljsko djelo Kristovo naziva "pomirenjem između Boga i ljudi", pa ćemo se stoga osloniti na glavne njegove tekstove, čije je neposredno značenje u biti jednako. Inicijativom Boga Oca već je ostvareno pomirenje svijeta po križu Kristovu.⁶ Evo tih tekstova:

Bog nas je pomirio sa sobom smrću svoga Sina: "Jer ako smo izmireni s Bogom smrću njegovog Sina dok smo još bili neprijatelji, mnogo ćemo se sigurnije, već izmireni, spasiti njegovim životom. Ali ne samo to već se i ponosimo u Bogu po našem Gospodinu Isusu Kristu, po kome smo sada postigli izmirenje." (Rim 5, 10-11).

Služba pomirenja je povjerena službenicima Crkve: "*A ovo sve dolazi od Boga koji nas je po Kristu pomirio sa sobom i povjerio nam službu pomirenja, kao što je sigurno da Bog bijaše onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom, koji nije uračunao ljudima njihovih prekršaja i koji je stavio u nas riječ pomirenja. Prema tome, mi vršimo poslaničku službu u ime Isusa Krista - kao da Bog opominje po nama. U ime Krista molimo: Pomirite se s Bogom!" (2 Kor 5, 18-20).*

⁴ Usp. DS, str. 1679-1683 i 1707.

⁵ Koje sve dimenzije može imati ispovijed grijeha zorno nam pokazuju *Ispovijesti sv. Augustina*: "Velik si, Gospode, i hvale dostojan veoma (Ps 145,3); velika je tvoja snaga, i mudrosti tvojoj nema mjere (Ps 147,5). I hvaliti te želi čovjek koji svuda sa sobom nosi svoju smrtnost, koji nosi sa sobom svjedočanstvo svoga grijeha i svjedočanstvo da se oholima protiviš (Jak 4,6; 1 Pt 5,5). (Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973. str. 7). Kod Augustina korespondiraju istina i svjedočenje o Božjem milosrđu i dobroti, što bi na neki način trebalo biti prisutno u svakom sakramentalnom slavlju pomirenja.

⁶ Usp. R. Moraldi. *Riconciliazione*, u P. Rosano - G. Ravasi - A. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Paoline, Cinisello Balsamo ²1882, str. 1340-1341.

Pomirenje se ostvaruje u i po Crkvi: "On je i Glava Tijela, Crkve: on je početak, prvorođenac od mrtvih, da u svemu bude prvi, jer Bog odlučio u njemu nastaniti svu Puninu, i po njemu pomiriti sa sobom sve što je na zemlji ili na nebu, uspostavljajući mir kralju njegova križa. I vas, koji ste nekad bili otuđeni i koji ste postali neprijatelji svojim mišljenjem i zlīm djelima, sada Bog izmiri u Kristovu smrtnom tijelu, smrću da va izvede preda se svete, neporočne i besprijeteljne." (Kol 1, 18-22).

Božje djelo pomirenja dokida svako neprijateljstvo, u čovjeku i među narodima: "On je, naime, naš jedini mir, on koji od obadva naroda učini jedan tim što pregradu koja ih je rastavljala – neprijateljstvo – sruši u svom tijelu, tim što uništi Zakon zapovijedi s njegovim odredbama, da od dvaju naroda stvori, u sebi, jednoga novoga čovjeka, tvoreći mir, i da oba u jednome tijelu pomiri s Bogom po križu – ubivši u sebi neprijateljstvo. On je došao, 'da navijesti mir' vama koji bijeste 'daleko' i mir onima koji su bili blizu: po njemu naime i jedni i drugi imamo pristup k Ocu u jednome Duhu." (Ef 2, 14-18).

Inicijativa pomirenja dolazi, dakle, od Oca, a realizira se po križu Kristovu. Pomirenje ima univerzalno značenje ("pomirio je sa sobom sve na zemlji i na nebesima"). Sva stvarnost, svi članovi čovječanstva u različitim stupnjevima i povijesnim kontekstima dotaknuti su ovom pomiriteljskom inicijativom Boga Oca, a u patnji, smrti i uskrsnuću Kristovu događa se ono što omogućuje opće pomirenje. Sam izraz "pomirio je" (2 Kor 5,18) očituje nešto već ostvareno. Ne radi se tek o želji ili planu. Pomirenje je već činjenica i ne postoji na svijetu realnost koja bi je mogla osporiti.⁷

Međutim, kako razumjeti ovakvo shvaćanje općeg pomirenja ostvarenog u Kristu u kontekstu kršćanskog sudjelovanja na izgradnji boljeg i pravednijeg svijeta? Već nas evanđelje podsjeća kako se onaj tko je iskustvo oprostjenja treba obratiti i sa svoje strane postati djelatnik pomirenja. "Kraljevstvo je nebesko slično kralju koji odlučio urediti račune sa svojim slugama. Kad počne obračunavati, dovedoše mu jednoga koji mu je dugovao deset tisuća talenata. (...) Gospodar se smilova tomu slugi pa ga otpusti i dug mu oprosti." Nakon toga taj isti sluga ne oprašta svojem dužniku 100 denara, neusporedivo manju svotu. Parabola završava riječima: "Nato ga dozva k sebi gospodar njegov pa mu reče: 'Zli slugo, sav sam ti dug oprostio jer si me molio. Zar nije trebalo da se i ti smiluješ svome drugu kako sam se i ja tebi smilovao?' (...)" (Mt 18,32-35). Dakle, možemo reći da se već ostvareno i ono još ne dovršeno pomirenje odnose na eshatološku napetost koja traje sve vrijeme Crkve. Konačno ostvarenje eshatološke punine spasenja također ovisi i o slobodnom djelovanju svakoga pojedinca. A to djelovanje ima spasenjsko značenje, ukoliko je ukorijenjeno u definitivni i univerzalni pomiriteljski Božji čin, u Kristu.

Pojam pomirenja spada među temeljne značajke pavlovske teologije.⁸ Odmah uočavamo kako je naglašena apsolutna Božja inicijativa. Čovjek

⁷ Usp. Pomirenje, u X. Leon-Dufour (ed.), *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb ²1980, str. 904-905.

⁸ Usp. H. Schlier, *Linee fondamentali di una teologia paolina*, Queriniana, Brescia 1985, str. 112-119.

ne može do li od Boga primiti pomirenje. S druge strane, ovo slobodno primanje dara pomirenja pretpostavlja odgovor na Božji poziv. Pavao, koliko god bio blizak helenističkom izražavanju, slijedi židovsku misao. Pomirenje se ostvaruje između neprijatelja. Ono je predstavljeno kao Božje oprostjenje onima koji su bili predmet njegove srdžbe. Umjesto da budu prepušteni srdžbi u dan suda, pomireni primaju sigurnost da će u onaj dan biti spašeni.

Logično je da Pavlova teologija pomirenja slijedi njegovu nauku o opravdanju. Pavao, naime, kad govori o pomirenju ne misli prvenstveno na promjenu dispozicije ili osjećaja, koji već postoje u Bogu ili čovjeku, nego na cjelokupnu promjenu odnosa između Boga i čovjeka, koja istovremeno u sebe uključuje stvarnu preobrazbu samoga čovjeka.⁹ Grešnik, po milosti Božjoj, postaje "novo stvorenje". Za pomirenje je bitan nestanak grijeha, koji je prepreka miru. Ova prepreka biva uklonjena žrtvom Kristovom, koja je potpuno ostvarenje pomirenja, konačna žrtva pomirnice za naše grijeha. Žrtva Kristova nadilazi i sve prepreke koje su prije dijelile ljude, te su svi, i Židovi i pogani, pozvani na udioništvo u njenim plodovima u zajednici Crkve. Pavlova teologija pomirenja upućuje veoma dobro na novi odnos Boga i ljudi, koji nam je darovan djelom otkupljenja. Kršćanska se egzistencija temelji na novom odnosu s Bogom. Po miru koji nam je u "pomirenju" darovan imamo u Kristu, po Duhu, pristup Ocu.

2.1. Pomirenje smrću Kristovom

Na koji je način Bog ostvario pomirenje? Prema Rim 5,10 "izmireni smo s Bogom smrću Sina njegova", a prema Kol 1,20 Bog je sa svijetom uspostavio "mir krvlju njegova križa". Po evangeoskim izvještajima Isus oprašta grijeha, izgoni zle duhove i vlada nad prirodom, ostvarujući kraljevstvo Božje, kao novi Mojsije i kao eshatološki prorok. "Nato farizeji iziđu i skupa s herodovcima stvore protiv njega odluku da ga ubiju." (Mk 3,6). Očito je da je njegova osoba i djelo od nekih bilo radikalno odbačeno. Iz drugih izvještaja vidimo kako Isusova djela i riječi imaju svoj izvor u njegovom posebnom odnosu prema Bogu, kojeg u molitvi naziva Ocem, na sasvim jedinstven i originalna način.¹⁰

Isusova smrt, s te strane gledano, ukazuje na njegov neuspjeh. Međutim, novozavjetni tekstovi nam svjedoče kako je Bog intervenirao u njegovu korist uskrisivši ga od mrtvih. Dakle, njegov je neuspjeh tek prividan. Kako to da je križ Kristov od prividne pobjede njegovih neprijatelja postao njegova pobjeda? Ovom pitanju, prema novozavjetnim indicijama, treba pristupiti polazeći od problema osobnog jedinstva Isusa s nebeskim Ocem.

⁹ Usp. G. Barbaglio, *Giustificazione*, u G. Barbaglio - S. Dianich (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia*, Paoline, Cinisello Balsamo 1985, str. 1988-1991.

¹⁰ Usp. J. Jeremias, *Abba. Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 1966.

Kako nam Novi zavjet opisuje odnos između Isusa i nebeskoga Oca u događaju križa i uskrsnuća? I križ i uskrsnuće su uključeni u plan spasenja.¹¹ Ali, ne čini li se križ osvetom Očevom? I može li se čovjek pojaviti pred takvim Bogom, koji u smrt predaje vlastitog Sina, s povjerenjem i ljubavlju, a ne tek sa strahom i trepetom? Novi nam zavjet definira Boga kao ljubav (1 Iv 4,8), govoreći istovremeno o predanju Sina, kao npr. u 2 Kor 5,21 (učini ga grijehom mjesto nas); Rim 8,32 (predao ga za sve nas); Lk 24,26 (trebalo je da Mesija sve to pretrpi); Fil 2,8 (ponizi sam sebe do smrti na križu).

Prema Iv 19,31 Isus umire u trenutku žrtvovanja pashalnog janjeta, a Lk 23,44 govori o pomračenju sunca u podne i tami po svoj zemlji. Isusova je smrt kod njih, kao i kod Mk 15,38 i Mt 27, 51-53 interpretirana u kontekstu njenog starozavjetnog navještaja (usp. Am 8,9). U Maslinskom vrtu Isus prihvaća volju Očevu. Poslušnost Ocu kod Isusa poprima oblik žrtve: "Abba, Oče! Sve je tebi moguće. Otkloni ovaj kalež od mene! Ali ne kako ja hoću, nego kako ti hoćeš!" (Mk 14,36).

U događaju raspeća na križ očituje se Očeva inicijativa i Sinovljev odgovor. Isus ispunja "volju Očevu" sve do krajnjeg trenutka, do konačnog osjećaja napuštenosti: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio!" Ovo je krajnje paradoksalna situacija, ali nas 1 Iv 4,8 opet podsjeća kako bi i ova situacija trebala biti shvatljiva u kontekstu konačne afirmacije: "Bog je ljubav."¹²

Prema H. U. von Balthasaru "odnos Bog - svijet (grešnik) unesen je u dublji i bitniji odnos Bog Otac - Bog Sin, koji je potom pretpostavka da uopće mogu opstojati svijet i ograničena sloboda (Iv 1,2; Ef 1,4ss; Heb 1,3). Dakle, odnos Otac - Sin može biti obojen odnosom Bog - svijet iz ljubavi, ne iz 'srđžbe', i dakle ne kao 'kazna'".¹³ Dakle, Bog se u Kristovu križu objavljuje kao onaj koji ljubi svijet, a tu svoju ljubav dovodi do ispunjenja na najneočekivaniji način: u Isusu se sam stavlja na mjesto i u situaciju krivnje, patnje i smrti. Spasenje (otkupljenje, pomirenje) se očituje dakle kroz zajedništvo razapetog s ljudima.

Što se je dogodilo u trenutku Kristove smrti na križu da bismo taj trenutak mogli označiti kao trenutak pomirenja? Kršćanska vjera ispovijeda da je "Krist umro za naše grijeha" (usp. 1 Kor 15,3-4). Ukoliko se na Kristovu smrt gleda kao na zamjeničku smrt koja je uzrokovana našim grijesima, a svrha joj je naše očišćenje i oslobođenje od patnje, dolazimo do ideje zadovoljštine. Ova je pak misao sklona zastati u krugu Zakona: grijesi ruše Zakon a zadovoljština ga ponovno uspostavlja.¹⁴ S

¹¹ Usp. E. Käsemann, *Die Heilsbedeutung des Todes Jesu nach Paulus*, u F. Vierung (ed.), *Zur Bedeutung des Todes Jesu. Exegetische Beiträge*, G. Mohn, Gütersloh ²1967, str. 11-34.

¹² Usp. G. Danielli, "Eli, Eli, Lama sabactani?" *Riflessioni sul origine e il significato della suprema invocazione di Gesù' secondo Matteo* (Mt 27,46) u AA.VV. *Gesù e la sua morte*. Atti della XXVII settimana biblica dell'ABI, Paideia, Brescia 1980, str. 29-49; W. Popkes, *Christus Traditus. Eine Untersuchung zum Begriff der Dahingabe im Neuen Testament*, Zwingli Verlag, Zürich-Stuttgart 1967.

¹³ H. U. von Balthasar, *Crucifixus etiam pro nobis*, *Communio* (I) br. 49/1980, str. 28.

¹⁴ Kod ideje zadovoljštine ostaje nedovoljno prisutan spasenjski značaj Kristova uskrsnuća. Usp. J. Moltmann, *Il Dio crocifisso. La croce di Cristo, fondamento e critica della teologia cristiana*, Queriniana, Brescia ³1982, str. 211-212. H. Kessler, *Die Heilsgeschichtliche Bedeutung des Todes Jesu*, Patmos, Düsseldorf 1970, str. 331, pita ne bismo li neke soteriološke izraze trebali izmijeniti jer njihov sadržaj nije adekvatan ili su stalno krivo tumačeni.

druge strane, niti ideja "predstavničke" smrti Kristove ne objašnjava njen puni soteriološki značaj.¹⁵ Kristov je križ očitovanje Božje pravednosti u svijetu – ali kroz njegovo uskrsnuće od mrtvih.

Novi nam zavjet govori o trojstvenom značenju Kristove smrti na križu. Križ je konačni eshatološki čin Božje samoobjave, ljubavi i spasenja svijeta. Pomiriteljsko je značenje Isusove smrti shvatljivo, dakle, tek po trinitarnom tumačenju događaja križa. Pomirenje je vjerna i nepropadljiva Božja solidarnost s palim čovjekom, u patnji, krivnji i u smrti.¹⁶ Jer, tko je zapravo onaj koji umire na križu? Raspeti je utjelovljena druga božanska osoba, Sin Očev. Potpuni i pravi Bog i potpuni i pravi čovjek. Njegova je smrt, dakle, ljudska smrt Sina Božjega i iz te činjenice proistječe sav njen spasenjski (pomiriteljski) značaj.

2.2. Pomirenje Kristovim uskrsnućem

Prema "povijesnom" tumačenju Isusove smrti njegovo bi se uskrsnuće od mrtvih moglo protumačiti kao potvrda ispravnosti njegova djelovanja i navještaja. Međutim, Novi zavjet objavljuje posve novi značaj uskrsnuća.¹⁷ Ono je Božji stvoriteljski čin, pobjeda nad smrću. Raspeti je uzdignut kao *Kyrios* da živi u vječnom zajedništvu s Ocem i Duhom Svetim, prvorođenac od mrtvih. Njegovo je uskrsnuće i nama obećanje zajedništva života s Bogom. Pashalno otajstvo, dakle, ima spasenjski značaj. Uskrsnuće k tome nije tek proslava i uzdignuće Kristovo, nego i posvjedočenje da smo subaštinci sad već po uskrsnuću i proslavi postojećeg odnosa između Oca i Sina njegova Isusa Krista u Duhu Svetom.¹⁸ Djelovanjem Duha Svetoga vjernik participira na unutartrajstvenom životu Božjem.

Uskrsnuće je početak novog načina Kristove prisutnosti u povijesti, u "snazi Duha". Prema Iv 20,19–22 i samo je "izlijevanje" Duha Svetoga povezano s očitovanjem Uskrsloga, koji po istom Duhu djeluje u svojim učenicima. Tako se spasenjsko djelo Kristovo aktualizira u riječi i sakramentu, poprma univerzalni značaj, širi se na sav prostor i vrijeme.

Kristovo je uskrsnuće jedinstveni događaj, bez analoga u povijesti. Ono je događaj eshatološke naravi, koji ne samo da objavljuje značaj Božje pravednosti, već "stavlja u pokret eshatološki proces koji je bitan za povijest svijeta".¹⁹ Kristovo je uskrsnuće jamac eshatološkog spasenja.

¹⁵ Usp. L. Scheffczyk, *Rappresentanza*, u *Sacramentum mundi* 6, Morcelliana, Brescia 1976, str. 687-710; D. Sölle, *Stellvertretung. Ein Kapitel Theologie nach dem "Tode Gottes"*, Kreuz Verlag, Berlin 1967.

¹⁶ W. Kasper, *Introduzione alla fede*, Queriniana, Brescia⁵1985, str. 128. Kasper inzistira na tome da se spasenje događa "na ljudski način".

¹⁷ Za tumačenje tekstova vidi X. Leon-Dufour, *Resurrection de Jesus et message Pascal*, Seuil, Paris²1972; A. Rebić, *Isusovo uskrsnuće. Izvještaj, vjera, črtenice. Raščlamba novozačetih izvještaja o uskrsnuću Isusa Krista*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972.

¹⁸ Usp. S. Lyonnet, *La valeur soteriologique de la resurrection du Crist selon saint Paul*, Gregorianum 38 (1958), str. 295-318. Autor povlači paralelu između spasenjskog značaja križa (otkupljenje) i uskrsnuća Kristova (sjedinenje s Bogom), povijesnog i eshatološkog udioništva u punini Božjeg spasenja te objektivnog i subjektivnog otкупljenja.

¹⁹ J. Moltmann, *Teologia della speranza. Ricerche sui fondamenti e sulle implicazioni di una escatologia cristiana*, Queriniana, Brescia⁶1981, str. 307.

To spasenje, objavljeno i ostvareno u Kristovu uskrsnuću, konačni je cilj opravdanja grešnika i pomirenja s Bogom u povijesti. Samo kroz vjeru u uskrsnuće Raspetoga može izrasti nada u budućnost, u novi život i u konačnu pobjedu nad smrću. Uskrsnuće nije proizvod povijesti, već ono samo stvara povijest. S Kristovim uskrsnućem od mrtvih započinje "novi tip povijesti".²⁰

Spasenjski značaj Kristova uskrsnuća, kao eshatološkog Božjeg čina u povijesti, očituje se i u novoj perspektivi koju Kristovo uskrsnuće otvara. U perspektivi povijesti sve je podvrgnuto smrti, i smrt je kraj svega. U perspektivi uskrsnuća otvorena je eshatološka alternativa ovostranoj povijesti i "sustavima ovoga svijeta".²¹ Bez uskrsnuća križ ostaje prokletsvo, a ne događaj spasenja. U ovom je smislu i prva kršćanska zajednica razumjela povezanost križa, uskrsnuća i ponovnog dolaska Kristova. Stoga, s pravom piše F. X. Durrwell: "Nikakva teorija o otkupljenju, nijedno soteriološko vrednovanje smrti Kristove ne može pretendirati da bude istinito ili potpuno ako bitno ne uključuje i priznanje spasenjskog značaja uskrsnuća."²²

Što sve ovo pak znači za "teologiju pomirenja"? Ako protumačimo događaj Kristova križa u trinitarnom kontekstu, onda nam se događaj pomirenja predstavlja kao vjerna i nepropadljiva Božja solidarnost s ljudima. Prisni odnos između Kristova uskrsnuća i poslanja Duha Svetoga pokazuje nam kako je "pomirenje" ujedno i pristup u zajedništvo života s Trojedinim Bogom, obećanje koje je već prisutno u riječi i sakramentu. Ovaj novi odnos s Bogom nužno uključuje i novi odnos među ljudima. Svatko je na novi način odgovoran za svojega brata "za kojega je Krist umro" (1 Kor 8,11). Možemo se tako složiti s riječima H. U. von Balthasara koji sakramenat pomirenja tumači kroz cjelinu pashalnog otajstva: "Sakramenat pomirenja nije prvenstveno primjena opće milosti Božje na čovjeka grešnika u Crkvi: to je ucjepljenje vjernika u čin i situaciju čiji je prototip Krist: situacija razapetoga koji se, natovaren svim grijesima svijeta, predstavlja Ocu, koji ga prepoznaje i koji mu u njegovu uskrsnuću podijeljuje vidljivo 'odriješenje'."²³

2.3. Poslanje Duha Svetoga za oprostjenje grijeha

Događaj je spasenja trojstveni događaj. Povijesno i pojedinačno "upri-
sutnjenje" spasenja zbiva se djelovanjem Duha Svetoga, Duha života. Crkva, nastala pod križem Kristovim, živi svoje spasenjsko zajedništvo s

²⁰ Usp. W. D. Marsch, *Futuro*, Queriniana, Brescia 1972, str. 138.

²¹ Usp. E. Dhanis, *La resurrection de Jesus et l'histoire. Un mystère éclatant*, u E. Dhanis (ed.), *Resurrexit. Actes du symposium international sur la resurrection de Jesus*, Libreria ed. Vaticana, Città del Vaticano 1974, str. 557-641; G. Greshake, *Auf-
erstehung der Toten. Ein Beitrag zur gegenwärtigen Diskussion über die Zukunft der
Geschichte*, Wingen, Essen 1969, str. 134-162

²² F. X. Durrwell, *La risurrezione di Gesù, mistero di salvezza, Teologia biblica della
risurrezione*, Paoline, Roma ²1965, str. 60.

²³ H. U. von Balthasar, *Teologia de la historia*, Madrid 1959, str. 105-106, citirano
prema J. M. Millas, nav. dj., str. 116.

Bogom u snazi Duha Svetoga, koji povezuje Glavu i udove Otajstvenog Tijela. "Crkva je tijelo; ovo tijelo ima dušu, i ova je duša Duh Sveti."²⁴

Prisutnost Duha Svetoga označava pomirateljsko, spasenjsko Božje djelovanje. Duh je Sveti Božja stvarateljska i obnoviteljska snaga i njegovo je milosno djelovanje "anticipacija kraljevstva Božjega i povijesti".²⁵ Stoga izraz "izljevanje Duha Svetoga na oprostjenje grijeha", koji se nalazi u formuli sakramentalnog odrješenja, očituje ne samo spasenjski značaj onog prvog dara Duha na dan Pedesetnice, nego također spasenjsko uprisutnjenje Kristova pomirateljskog djela na sakramentalni način u osobni život pojedinca vjernika, člana Crkve. "Izljevanje Duha Svetoga" jest ono milosno Božje djelovanje koje čovjeka iznutra preobražava. To se na simbolički, vidljiv i učinkovit način događa u sakramentima Crkve. Kako je Božje spasenjsko djelovanje usmjereno na konkretne situacije čovjeka,²⁶ možemo reći da se na sakramentalnoj razini milosno djelo pomirenja čovjeka i svijeta s Bogom, događa upravo u sakramentu pomirenja.

Potpuno ostvarenje spasenja jest konačno postignuće zajedništva s Bogom. To se pak zajedništvo ostvaruje upravo po Duhu i u duhu Svetomu. Teološki promatrano, u pomirenju svijeta s Bogom, nakon što se dogodilo "objektivno djelo otkupljenja" u Kristu, nezaobilazno je mjesto, uloga i djelovanje Duha Svetoga.²⁷ "Duh Sveti nije samo posrednik takozvanog 'objektivnog otkupljenja' već u nama potiče 'subjektivno' prihvaćanje ovog otkupljenja (...). Također i samo 'priprava na milost', dakle priprava na prihvaćanje Isusovog otkupljenja, ne zbiva se na čisto 'naravan način, nego u snazi nezasluženog dara, tj po djelovanju Duha Svetoga u nama".²⁸

3. CRKVA - SAKRAMENAT POMIRENJA

Na temelju prije iznesenog lako nam je razumjeti da je izraz "pomirenje" postao središte prema kojem teže sve pretpostavke novog *Reda pokore*.²⁹ Pomirateljsko Božje djelo nam dozvoljava da sakramenat pokore shvatimo kao "pomirenje", jer je Bog "pomirio sa sobom svijet smrću i uskrsnućem svoga Sina". Da bismo razumjeli kako se Božji pomirateljski čin djelotvorno uprisutnjuje, potrebno nam se je prisjetiti ekleziologije II. Vatikanskog sabora u kojoj je Crkva označena kao "sakramenat spasenja"

²⁴ Ovu Augustinovu izreku (Sermo, 267,4) navodi R. Cantalamessa kao temeljni teološki izričaj odnosa Duha Svetoga i Crkve. Usp. R. Cantalamessa, *Duh Sveti u Isusovu životu - otajstvo pomazanja*, Duh i voda, Jelsa 1985, str. 71.

²⁵ Usp. Y. Congar, *La mia parrocchia, vasto mondo. Verità e dimensioni della salvezza*, Paoline, Roma ²1965, str. 94-95.

²⁶ Usp. E. H. Schillebeeckx, *Krist sakramenat susreta s Bogom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976, str. 163-164.

²⁷ Za detaljniju razradu ovih misli vidi F. Lambiasi, *Lo Spirito santo: mistero e presenza. Per una sintesi di pneumatologia, Dehontiane*, Bologna 1987, str. 225-290.

²⁸ H. Mühlen, *L'evento di Cristo come atto dello Spirito santo, Misterium Salutis 6*, Queriniana, Brescia 1972, str. 682.

²⁹ Usp. *Red pokore. Predhodne napomene*, br. 2: "Krist je u svojoj Crkvi ustanovio sakrament pokore da se vjernici koji nakon prve kupelji krsta padnu u grijeh obnove u Božjoj milosti i pomire s Bogom."

(LG 1; GS 45).³⁰ Koji je dakle način konkretnog ostvarenja Božjeg spasenja grešnika u Crkvi? Ako li je Bog u Kristu pomirio svijet sa sobom, kakvu tu onda ulogu ima Crkva?

Prema Svetom pismu, čovjekov je odnos s Bogom posredan. Da bi "pristupio Bogu", čovjeku je potreban posrednik i taj se pristup događa na posrednički, ali uvijek ljudski način.³¹ Krist je apsolutni posrednik spasenja (usp. 1 Tim 2,5; Heb 8,6; 9,15, 12,24). Crkva participira na Kristovu posredništvu, ukoliko je Krist "glava Otajstvenog tijela". Sredstva spasenja (u ovom konkretnom slučaju sakramenti Crkve) jesu, u snazi Duha Svetoga, djelotvorni načini Božjeg spasenjskog djelovanja u Crkvi.³² Unutar eklezijalnog posredovanja spasenja nalazi svoje mjesto i sakramenat pomirenja kao čin Kristov i kao čin Crkve – koji na djelotvoran način uprisutnjuje ono što označuje. Temelj sakramenta pomirenja jeste krštenje, jer je ono "ucijepljenje u Krista i Crkvu".³³

Formula odrješenja spominje služenje Crkve kao sredstvo pomirenja s Bogom: *I neka ti po služenju Crkve on udijeli oprostjenje i mir!*³⁴ Mir je znak jedinstva članova Crkve međusobno i s Kristom prisutnim u zajednici. Puni izričaj toga zajedništva je euharistija. Poslanje Crkve je, dakle, aktualizacija pomiriteljskog djela Kristova u povijesti, već ovdje u svijetu, makar je svijet daleko od toga da bude potpuno sukladan volji Božjoj. Ovo je napetost između već ostavrenog pomirenja s Bogom i njegove još nedostatne proširenosti po Duhu preko Crkve u svijet. Crkva je kao "Otajstveno tijelo Kristovo" po svojem stvarnom i vidljivom značaju, očitovanje pomiriteljske volje Božje za sve ono što sadržava i uobličuje. Ipak, ona je i sama, kao ovozemna stvarnost, potrebna Božjeg oprostjenja i pomirenja. Pomirenje s Bogom ujedno je i pomirenje s Crkvom (LG 11) koja je ranjena grijehom.

Ako je pomirenje Boga s čovjekom u svojoj najintimnijoj realnosti "zajedništvo", onda i sakramenat pomirenja treba biti *sakramenat zajedništva*. To znači da je Crkva zajednica osoba koje su u zajedništvu s Bogom. Ovo je recipročno zajedništvo između članova Crkve vidljivo u euharistiji. Euharistijska je zajednica zajedništvo s Raspetim i Uskrslim Gospodinom, te istovremeno i međusobno zajedništvo kršćana. U "Vjetrovanju" potvrđujemo našu vjeru u *communio sanctorum*, u zajedništvo "svetih" i "svetih dobara", tj. "krštenika" i "euharistije", vjernika i proslavljenog Krista. Crkva je u svojoj najdubljoj srži zajednica koja slavi euharistiju. Ona, kao zajednica kršćana međusobno i s Bogom, svojom prisutnošću i poslanjem tvori i nudi zajedništvo među ljudima i s Bogom.

³⁰ Usp. R. Brajčić - M. Zovkić, *Dogmatska konstitucija o Crkvi, Lumen Gentium 1*, FTI, Zagreb 1977, str. 85-86.

³¹ Usp. E. Schillebeeckx, nav. dj., str. 11-16.

³² Ovdje je potrebno prisjetiti se glavnih crta opće sakramentologije. Kao izvrstan uvod u tu problematiku može poslužiti zanimljivo djelo: D. Mosso, *Perche i sacramenti?*, Marietti, Genova ²1989.

³³ Oci su, već zarana, sakramenat pomirenja nazvali "drugim krštenjem". Za odnos krštenja i pokore vidi J. M. Millas, nav. dj., str. 122-131.

³⁴ Ovaj je izraz deprekativni oblik istočne formule odrješenja koji je, nakon dužeg promišljanja, unesen u novu formulu odrješenja. Usp. Th. Schneider, nav. dj., str. 222-223.

Iz rečenog jasno proizlazi da je grijeh, teološki gledano, izlazak iz zajedništva svetih, odnosno *excommunicatio*.³⁵ Pomirenje je stoga povratak u zajedništvo i ponovno uspostavljanje živog odnosa sa "zajedništvom svetih". Crkva kao vidljivi znak i učinkovito sredstvo pomirenja jest, dakle, i sama "sakramentat pomirenja". Možemo je nazvati i **SAKRAMENTOM POMIRENJA** (=Crkva) sa *sakramentom pomirenja* (=konkretni sakramentalni čin pomirenja).³⁶

Crkva je ona koja u povijesti izgovara svoj "da" Božjoj ponudi spasenja. Stoga je njen početak i slika (*typos*) Marija koja također izgovara svoj učinkoviti "da" pozivu na suradnju u povijesnom ostvarenju djela spasenja. Crkvu, dakle, možemo nazvati sakramentom pomirenja koji zaista ostvaruje zajedništvo. To se može formulirati na slijedeći način: Bog se vezuje uz Crkvu tako da njezini sakramentalni čini postaju u suradnji s Bogom autentični događaji spasenja. Djelotvornost ove suradnje ne ovisi konačno o pojedincu koji djeluje, već o Crkvi kao takvoj, tj o Crkvi kao Otajstvenom tijelu Kristovu. Sakramenti su, kao čini Crkve, autentična suradnja s Božjim djelovanjem i stoga imaju uzročnu, gotovo "instrumentalnu" učinkovitost.³⁷

Ako je bit pomirenja i spasenja u zajedništvu, valja reći da Crkva kao "zajedništvo" postoji prije svojih pojedinih članova, i to u snazi ucjepljenosti u Krista. Crkva je vidljivo očitovanje Božjega djela pomirenja u Kristu, u svijetu i za svijet, i kao takva autentično i djelotvorno sudjeluje na pomiriteljskom Božjem djelu. Ova djelotvornost (koju možemo okarakterizirati kao mogućnost da njeni čini djeluju "ex opere operato") ne temelji se samo na doborj volji pojedinca, već na odgovoru koji je Crkva kao zajednica dala Božjem pozivu. A pritjelovljenje zajednici Crkve ostvaruje se po krštenju. Tko je kršten napušta onaj prostor kojega Sveto pismo naziva "svijet" i biva ucjepljen u "zajedništvo svetih". Ako dakle krštenje vidimo kao pritjelovljenje "zajedništvu Crkve", očito je da ono nema smisao u sebi samome, već u odnosu prema životu zajedništva (*communio* koja treba biti *communicata*). Ovaj život, koji je u središtu zajedništva svetih, posreduje se na sakramentalan način u euharistijskom slavlju.

Prema Pavlovoj teologiji grijeh i oproštenje su mogući u napetosti između "već" i "još ne" pomirenja. *Kristovo pomirenje* nije puko obećanje. Ono je već ostvareno. Ali u pomirenju se ne radi o "realiziranoj eshatologiji" u kojoj čovjek na razini spasenja nema što više činiti. U nama je već ostvareno pomirenje, podložno onom *još ne* njegove punine. Slično se može reći i za krštenje jer krštenik je dionik "novoga stvaranja", ali još nije oslobođen podložnosti svijetu i vremenu.³⁸ Unutar ove napetosti moguć je i grijeh kao "isključenje" i pokora kao "pomirenje".

Krštenik je "homo viator", ucjepljen u "zajedništvo" s Kristom i Crkvom. Potpuno odijeljenje od ovoga zajedništva nije moguće (ostaje neizbrisivi *karakter krštenja*). Ipak, krštenik se može toliko odalečiti od

³⁵ Usp. A. Molinaro, *Peccato*, u G. Barbaglio - S. Dianich (a cura di), *Nuovo Dizionario di Teologia*, Paoline, Cinisello Balsamo 1985, str. 2030.

³⁶ Usp. J. M. Millas, nav. dj., str. 120.

³⁷ Usp. E. H. Schillebeeckx, nav. dj., str. 61-66.

³⁸ Usp. H. Schlier, nav. dj., str. 55.

Krista i Crkve da prestaje biti jasno što znači biti kršćanin. Bit grijeha u teološkom smislu jest isključenje iz *communio sanctorum*. A ono se mora dvostruko razumjeti: kao isključenje iz zajedništva s Kristom i njegovim Otajstvenim tijelom i kao isključenje iz euharistije kao privilegiranog mjesta toga zajedništva. Ovakvo teološko razumijevanje grijeha daje nam pravo razumjeti i narav sakramenta pokore kao čina pomirenja s Bogom po Crkvi.

ZAKLJUČAK

Formula odrješenja u sakramentu "pomirenja i pokore" sažima povijest spasenja: *Bog, milosrdni Otac, pomirio je sa sobom svijet smrću i uskrsnućem svoga Sina*. Pomirenje svijeta s Bogom uprisutnjuje se po izljevaju Duha Svetoga i službi Crkve, a cilj mu je oprostjenje i mir. Drugi dio ima indikativni karakter: *I ja te odrješujem od grijeha tvojih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga*. To je službenički čin u ime Boga koji je sa sobom pomirio svijet po svome Sinu. Stoga možemo govoriti o *kristološkoj dimenziji* sakramenta pomirenja, jer se radi o aktualizaciji Kristova otkupljenja u povijest konkretnog pojedinca. Formula odrješenja izražava također i *trinitarnu dimenziju*. Otac ostvaruje djelo pomirenja čovjeka i svijeta po Sinu u Duhu Svetomu. Taj se događaj pomirenja, kao Božji *eshatološki čin* u povijesti, djelotvorno uprisutnjuje po *sakramentu Crkve*. Na kraju sakramentalnog slavlja pomirenja nalazimo još jedan momenat kojega možemo nazvati "sinteza". *U obnovljenom redu pokore* na kraju je slavlja predviđen usklik: *Hvalite Gospodina jer je dobar! Jer je vječna ljubav njegova!* U Lk 15 (prisposodba o izgubljenom sinu) vidimo kako je pomirenje povezano s eshatološkom radošću, koja se očituje u ponovnoj sposobnosti doksologije. Jer, tek pomireni čovjek može hvaliti Boga!

THEOLOGY OF RECONCILIATION IN THE SACRAMENTAL ABSOLUTION

S u m m a r y

In the short presentation of the theology of reconciliation the author wanted to point out the connection of the formula of absolution in the sacrament of reconciliation and penance with the salvation message of the New Testament, with Passover mystery of Christ death and resurrection then mission of Holy Ghost. The effect of God act of salvation efficiently is present at sacramental way by Church, for the benefit of christian sinner. The essence of theology of reconciliation, which is especially strongly developed in Paul's papers, is synthesized in the formula of absolution of the reformed "Rite of Penance" (*Ordo paenitentiae*).